

Dockspel och min kommunikativa utveckling

- livfullt lärande dockor i existensens gränsland

"Fantasin är inte ett tillstånd, den är människans själva existens." (William Blake)

Dockan förkroppsligar på många sätt tillblivelse och liv, men också förgänglighet och död. I samspel med en lyhörd dockspelare och åskådarens fantasi har den potential att åstadkomma nästan vad som helst. Magi i sitt yttersta. Dockan kommer till liv för en stund, för att sedan åter gå till vila. Är den då död eller levande? Eller har den ett inre liv som i kommunikationen med spelare, medspelare och åskådare växt fram? I länder som Bali är svaret på dessa frågor många gånger annorlunda än här. Där har dockan en högst levande roll och omfattas av heliga ritualer (Walter 2009). Vad beträffar min kommunikativa utveckling i förhållande till dockan, har den växt fram i denna rika mylla, i allvarlig livgivande lek. Genom ett växande med hjälp av undervisning, läsning och uppmuntrande kurskamrater. Genom att skapa, spela och försöka känna in dockans innersta väsen, lyssna till de inre impulser som väckts i mig. Nedan sagda kan därmed sägas gälla för mig personligen likaväl som för de individer jag arbetar med i mitt yrke.

"I det estetiska skapandet blir jagets strukturer speglade, får tydlighet, karaktär och bidrar till medvetenhet om jagets innehåll. Genom bearbetningen av materialet i det yttre sätts det inre i ordning, får struktur och bearbetas."

(s.106 Klerfelt / Qvarsell 2012)

Antagligen gäller det än mer för dockskapande och dockspel än många andra estetiska uttrycksformer. Detta eftersom dockan har större möjlighet till kommunikation via olika kanaler; såväl visuellt och kinestetiskt som auditivt. Däri dockans kraft. För mig har betoningen legat på en kinestetisk utvecklingsprocess. Jag har lärt enormt mycket genom själva dockskapandet och dockspelet, genom att få en fysisk känsla av vad det innebär. Jag har gått i kommunikation med dockorna och låtit den leda mig så långt som möjligt. Jag har sett och upplevt *att* det fungerar, *hur* det kan fungera. Detta innebär stundtals också givetvis ett lärande genom att det *inte* fungerar, åtminstone inte som man tänkt sig. Här tänker jag på egen erfarenhet från Friis (2010) inspirerande bok: PET-flaskornas omtalade befrielse blev till min förbannelse. Mina dockor fick "puckelrygg", och jag kunde konstatera att denna metod inte skulle bli mitt förstahandsval framöver. Ett exempel till på temat är My Walters gällande rädslan masker med diffusa ansiktsuttryck kunde väcka hos små barn (Walter 2009).

Vad beträffar patienter visar citatet ovan på hur dockan som medium kan bidra till ökad självkänedom och självtillit. Patientens tro på att själv kunna ta ansvar för sin hälsa och integrera

sin sjukdom som en del av identiteten möjliggörs. Kanske kan det till och med bidra till att individen stärks genom sin sjukdom. Här kan just dockan vara lämpligt arbetsredskap bl a genom sin förmåga att skapa relation på ett lekfullt sätt. Självutvecklingen kan ske på ett för individen lustfyllt, tillåtande och icke-hotfullt sätt.

Fakta - Förståelsen - Färdighet – Förtrogenhet

Flyttar man fokus till min intellektuella utvecklingsprocess, så har den i första hand ledsagat mitt praktiska arbete med dockorna. Med hjälp av information, litteratur och andra redskap såsom berättarövningar och bildmanus, har jag undkommit de värsta misstagen. Lärare och kurskamrater har generöst öst berättelser ur sin yrkeserfarenhet, som hjälpt mig i min förståelse: Hur kan man genomföra en dockinteraktion utifrån barnets utvecklingsnivå? Hur förbereder man dockans ankomst och följer upp efter att den lämnat scenen? Hur gör man barnen delaktiga? Vad gör man när det inte blir som man tänkt sig? En stor vinst har också varit att få metoder som stöd för minnet, eftersom jag upplever att det ofta brister hos mig. Det är förstås viktigt dubbelt upp, för framförandet av dockspel, men också för att dockan bär ett minne och en personlighet med sig från gång till annan när det träffar samma barn. (Lektionsmaterial, Forsberg Ahlcora 2009 m.fl)

Genom lektionernas gång har jag dessutom genom viss tidspress och krav på inlämningsuppgifter tvingats lära mer, av sådant man ändå velat lära sig men inte alltid genomför på egen hand. I våra olika dockspel har de *estetiska* frågorna (utformning av dockor, scen, handling m.m) jämte de *didaktiska* (budskap, förståelse, färdighet m.m) diskuterats, likaså valet av *effekter* i framförandena (proportioner, ljud, ljus m.m). Ens färdigheter har på basis av uppnådda kunskaper och förståelse satts på prov, på mer eller mindre darriga ben.

Ser man till den teoretiska delen i övrigt - mer frikopplad från det praktiska - har den varit en hjälp i förståelsen av konstarten som sådant, och än mer den didaktiska aspekten. Som kommande från ett annat kunskapsområde har denna sistnämnda delen överraskat med att skapa en hel del intresse och lärdom. Mycket kan tillämpas i de barngrupper jag har, även om det ofta är äldre deltagare än förskolebarn. Ett exempel på detta – utöver de många erfarenheterna från spel- och skaparövningar vi gjort – är den nu integrerade delen i mig att docksamtal inte bara sker *med* dockan, utan också *om* och *på grund av* den. ”Hur skapa kunskapsproduktion?” är en övergripande fråga som följt mig i denna process. Genom detta perspektiv breddas och fördjupas arbetet med dockor på så många sätt, med potentiellt stora terapeutiska fördelar. Dockarbetet blir till en ständigt pågående, utvecklande process, för både barn och pedagoger. Här kan man säga att fakta, förståelse och färdighet under utbildningens första termin för mig nästan ett år senare blivit till förtrogenhet. Kunskapen har förflyttat sig till triangelns stadiga bas, isbergets osynliga botten. Tack och lov ska det nog mycket till innan den flyter därifrån.

Varför halvdansa?

Ja, varför nöja sig med att halvdansa är en bra fråga. En riktigt bra fråga. Hur ska man som individ leva sin fulla potential? Som samhälle sitt livs dagar? Tack och lov finns det visa män och kvinnor som ställt liknande frågor. Kanske kan dockan vara en hjälp, som en del av ett svar, om än hindren är ytterligt många. I att gå från nöjdhet till själfull nyfikenhet. Som psykologins storhet inom lekutveckling säger, detta att föra en individ från att inte kunna leka till att leka, det är själva terapins kärna, terapeutens huvuduppgift (D.W. Winnicott). En annan storhet talar här på ett snarlikt

sätt om pedagogens roll: en av huvuduppgifterna ligger i att få barnet att vilja mer (lektionsmaterial, Mirella Forsberg Ahlcrona).

Vygotskij är förstås också en given sakkunnig gällande fantasi och kreativitet, då såväl i pedagogik som terapi. Hans kollektivistiska syn på samhället gjorde inte desto mindre att hans tro på individen var stor. Konsten kunde här bidra till katarsis och till att varje människas potential uppnåddes. Men till skillnad från dagens frihetsälskande liberaler tyckte han inte att denna process skulle styra sig själv. Samhället hade ett stort ansvar att erbjuda människor möjligheter. Upplevda erfarenheter utgör enligt honom fantasins beståndsdelar, och fantasin en viktig del i skapande. Kort sammanfattat: ju rikare erfarenheter individen erbjuds, desto större kapacitet till nyskapande. En hoppfull inställning på många vis, vi behöver alltså inte födas in i själslig och intellektuell fattigdom. Alla kan erbjudas möjligheter via samhällets försorg och samhällsklyftorna minskas. Människor mår bättre och kan bidra mer till en positivare samhällsutveckling, en s.k win-win-situation med andra ord. (Lektionsmaterial, Vygotskij 1995)

Värt att uppmärksamma här är Vygotskijs syn på fantasin i tonåren: det sker då enligt honom en förskjutning från objektivt till subjektivt. Tonåringen går från att bygga fantasin huvudsakligen på yttre, plastiska element, till inre, emotionella. Han beskriver därtill olika samband mellan fantasi och verklighet, varav ett kan kallas fantasins emotionella realitet. Varje fantasiskapelse återverkar på individens tanke- och känsloliv och – oavsett verkligheten – så är den av fantasin framkallade känslan verklig. (Vygotskij 1995)

Dessa båda förhållningssätt har i allra högst grad återverkningar terapeutiskt. Det sistnämnda kanske mest uppenbart genom att bakgrunden till en känsla – dess ”sanningshalt” - egentligen kan betraktas som irrelevant. Den lever i sin egen rätt och behöver tas om hand. Om bilder med känsligt material dyker upp, är detta likaså bra att hålla i minnet. Ett övergrepp i den inre världen kan symbolisera annat, såsom kränkningar eller en inre förening mellan kraftfulla motpoler. Genom tonåringens förskjutningen av fokus, ökar också möjligheten att arbeta mer introspektivt och medvetandegörande. I det konstterapeutiska arbetet - där dockspel med fördel kan ingå - projicerar ungdomen ut sitt inre och kan med terapeutens hjälp införliva det på nytt i bearbetad form. Kanhända sker det genom ett avslut, ett farväl till något svunnet som ingen längtan kan trolla åter. Det kan också ske genom att destruktivt material gestaltas i en docka med upplevda negativa, eller rentav skräckinjagande, attribut. Dockan underlättar gestaltandet eftersom den har ett större avstånd till patienten - fysiskt, mentalt och känslomässigt - än i många andra terapiformer.

Om man åter lyfter blicken menar en av kurens författare att samhällsutvecklingen gått från traditionell textuell till visuell (Klerfelt / Qvarsell 2012). Det skulle kunna vara en fördel, särskilt tydligt är nog detta hos dagens ungdomar. Människan är i bästa fall mer redo att möta det nya jag-fokuserade samhällets komplexitet. Att kunna sortera, och sortera bort. Att genom sin visuella kompetens kunna hantera stora mängder information. I Klerfelt / Qvarsells bok kan man också läsa att estetiken kan fungera som en balanserande, organiserande, existentiell och transformativ kraft. Ett av problemen i sammanhanget skulle kunna vara att lärare får svårt att hantera de nya kraven. Att kunna förhålla sig till det osäkra. Här finns paralleller i de svåra existentiella frågorna som många människor brottas med. Varför skedde det orättvisa som skedde? Varför hände det just mig? Vad kommer att hända när jag blir större och ska leva mer självständigt med min sjukdom? När kommer döden och knackar på min dörr, och vart för han mig? Dessa frågor möter givetvis också terapeuten med nödvändighet i vägledandet av sina klienter.

Det Aulin-Gråhamn och hennes kollegor beskrivet i *Den radikala estetiken* är inte att förglömmas

när vi pratar samhällsperspektiv. De hittar en väg ut ur passivitet som resonemanget ovan kan resultera i, med komplexare samhälle och stor osäkerhet. De tar upp kampen mot marknadsestetiken i Maktens korridorer. Mot såväl traditionellt tillbakablickande som okritisk anpassning till det nya. Den radikala estetiken skakar liv i de glömda drömmarna, påminner oss om att sluta blunda och våga möta de gömda erfarenheterna. Konstens utmanande, nyskapande förmåga är en del av lösningen. Kunskap, medvetenhet reflektion och analys en annan. Barbara Scheel ser här dockan som ett tänkbart bidrag, med sin lugna, mänskliga takt. Här ges mer utrymme för just reflektion och fantasi, därtill emotionell mognad. (Aulin-Gråhamn m.fl 2004, Kroflin 2012)

Ringar på vattnet

Sist men inte minst: att genomgå kursen har skapat en stor spridningseffekt. Utöver en ökad nyfikenhet på pedagogik och dockspelets olika uttryck, så har intresset även ökat för andra närliggande konst- och konstterapiformer. Här inkluderar jag framförallt områden som storytelling, mask, commedia dell'arte, clown, cirkus, balett, animation, skapande drama, läkande berättande och dramaterapi. Jag var inte förberedd på detta och tar därför emot det som en fantastisk Gåva. Estetikens kraft gör sig än en gång påmind.

Slutligen, några hoppfulla, summerande ord:

”Om människans aktivitet inskränkte sig till att återskapa det gamla, då vore hon en varelse som bara var inriktad på det förgångna, och hon skulle bara kunna anpassa sig till framtiden i den mån som denna återskapade det förgångna. Det är just människans kreativa aktivitet som gör henne till en framtidsinriktad varelse, som skapar sin framtid och samtidigt förändrar sin nutid.”

(Vygotskij 1995, s.13)

Referenser:

Aulin-Gråhamn, L. Persson, M. & Thavenius, J (2004) *Skolan och den radikala estetiken*. Lund: Studentlitteratur.

Material från lektionerna (Mirella Forsberg Ahlcrona, Ola Henricsson, övriga kursdeltagare)

Forsberg Ahlcrona, M (2012) *Spindlarna i Falköping – en studie om hur dockan som medierande redskap bidrar till utveckling av förskolans kommunikativa miljö*. I *Utbildning & Lärande*. Nr 2/2012. Tema: Ett vidgat perspektiv på ämnesdidaktik. (s.48-62).

Forsberg Ahlcrona, M (2009) *Handdockans kommunikativa potential som medierande redskap i förskolan*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis

Friis, K (2010) *Dockteaterlust: Besjälade konservburkar och andra idéer – en inspirationsbok för alla som arbetar med barn*. Porsgrunn: AHA-förlaget.

Klerfelt, A & Qvarsell, B (red) (2012) *Kultur, estetik och barns rätt i pedagogiken*. Malmö: Gleerups

Kroflin, L (red) (2012) *The power of the puppet*. Zagreb: UNIMA

Vygotskij, L (1995) *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Göteborg: Daidalos

Walter, M (2009) *Dockor som sceniskt uttryck*. (Skriftserie 9.09). Stockholm: Dramatiska Institutet.